

то зупинявся у *Межирічі*, де мав свій “малий замок”. На дворі О., як правило, “бавилося” (служило) декілька тисяч шляхтичів. Так, 1610 р. у Замості на похоронах Барбари з Тарновських Замойської, дружини Яна Замойського, з О. було близько двох тисяч шляхтичів. Коли в 1613 р. Томаш Замойський відвідував О. в Острозі, то його зустрічало більше 2-х тисяч кінних і піших шляхтичів.

О. тричі одружувався: із Сюзанною Середі, Катажиною Любомирською і Теофілею Тарлувною. Останній шлюб брав, коли йому було 58 років, а його новій дружині – 17. Від першого шлюбу О. мав двох дочок – Елеонору і Єфросинію, від третього – 1617 р. народився син Ян – Володимир, який помер в однорічному віці.

Оскільки О. довго не мав прямого нащадка і не бажав передавати свою частину володінь *Острозьких* (визначену згідно з *актом поділу 1603 р.*) синам свого брата *Олександра*, з яким перебував у напружених стосунках, то порушив питання перед королем Сигізмундом III про створення на його землях майорату, що й було реалізовано згідно з рішенням коронного сейму 1609 року.

Відомо, що 1612 р. в *Острозькій друкарні* “повеленієм пресвѣтлаго и Богохранимаго княжати Януша Острозького” з’явився друком “*Часослов*”, а в березні 1611 р. “во Острозѣ, во ущилицѣ кгреко-словенськомѣ” у перекладі Федора Абукара була записана похвала *Ісаї Балабану*.

Публікації джерел: Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.): Зб. док. і матеріалів. – Київ, 1988 (публ. док. з Ватикан. арх.; вперше надр. у перекл. на укр. мову зі збірника: Monumenta Polonia Vaticana. – Kraków, 1938. – Т. 6). – № 75-77, 81. – С. 78-85, 90-94.

Література: Грушевський М. С. Історія України-Руси. – Київ (факсимільне перевидання), 1991-1995. – Т. 6. – С. 394-396, 481, 498; Леп’явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. – Чернівці, 1996. – С. 8, 52, 55, 57-59, 70, 73-75, 82, 89, 90, 97, 98, 107, 129, 163, 186, 188, 189,

195; Плохий С. Н. Папство и Украина. Политика римской курии на украинских землях в XVI-XVII вв. – Київ, 1989. – С. 12, 31, 32, 58, 62, 70, 80, 86, 89, 90, 92, 96; Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття (Волинь і Центральна Україна). – Київ, 1993. – С. 80, 92-94, 113, 217, 277; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historyi Wołynia. – Warszawa – Kraków, 1913. – S. 46-54; Chynczewska-Hennel T. Ostrogski Janusz // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1980. – Т. 25. – S. 481-486; Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 357.

Петро Кулаковський

Острозький Януш-Павло Олександрович

(*1598, м. Ярослав (?), Польща –
† 6.08.1619, м. Люблін, Польща)

Син волинського воєводи *Острозького Олександра Костянтиновича* та Анни Костчанки зі Штернбергу Острозької. Народився, ймовірно, в Ярославі – маєтності своєї матері. Точна дата народження невідома. Ази освіти здобував у *Лаврентія Зизанія Тустановського*, котрий стояв на чолі ярославської православної парафії.

У молодому віці, в 1610 р., О. повернувся до католицтва. Восени 1613 р. удвох із рідним братом, *Острозьким Адамом-Костянтином Олександровичем*, відбув у подорож до Італії. (За Ю. Кусом, до Італії відбув тільки *Адам Костянтин*, натомість перед цим О. разом із братом їздили в подорож до Німеччини. Див.: *Острозький Адам-Костянтин Олександрович*). Повернулися брати, ймовірно, у середині 1615 р. (їх дядько, краківський каштелян *Острозький Януш Костянтинович*, у листі до польного гетьмана Великого князівства Литовського Криштофа Радзивілла від 29 травня 1615 року зазначав, що племінники першого на той час вже верталися з

“чужих країв”, відтак міркуємо, що в подорож вони вирушили вдвох).

Мав відношення до молдавських справ. Як відзначив Каспер Несецький: “ці (тобто, О. з братом. – *Т. В.*) підтримувані дядьком (*Острозьким Янушем Костянтиновичем. – Т. В.*), Волохи своїм коштом до Корони відбирати хотіли”. В серпні 1617 р. кордони Речі Посполитої перетнула потужна татарська армія – форпост турецьких сил. Станіслав Жулкевський був у змозі протиставити їй всього 2-2,5 тис. коронних жовнів. Гетьмана підтримала магнатерія, яка надала близько 15 тис. приватного війська. Серед них прибув і почет “їх милостей князів Острозьких молодих (О. та його брата. – *Т. В.*)”.

У лютому 1618 р. О. із братом уперше прибули до Варшави на сейм, де, крім іншого, заприятюлися з сином канцлера Яна Замоїського – Томашем Замоїським. Повертаючись із сейму, дорогою додому захворів та помер у Любліні старший брат О. – *Острозький Адам-Костянтин Олександрович*.

У 1618 р. над Річчю Посполитою знову нависла загроза турецько-татарського вторгнення. Перед обличчям небезпеки держава консолідувала потужні сили, що зібралися під Оринином поблизу Кам’янця-Подільського. У польському таборі, як подає біограф Томаша Замоїського – Станіслав Журковський, була “сила панят зі своїми значними почтами, як от: Станіслав Любомирський (...), Криштоф, князь Збаразький, коронний конюший, брат його Єжи, краківський каштелян (ним він став у 1620 р. – *Т. В.*), князь *Януш Острозький*, волинський воєводич, князь Заславський Юрій, котрі мали на десять тисяч війська свого власного люду доброго...”.

Після Орининської кампанії О. вів перемовини щодо одруження з Ізабелою, донькою коронного підскарбія Миколая Даниловича, та отримав запрошення прибути для розмови до Уханів у Хелмській землі. Справа, однак, не дійшла вирішення через

хворобу та смерть О. в Любліні. “Острозький літописець” зазначив: “1619. Князь Януш Острозький Александрович умер”. Дата смерті, 6 серпня 1619 р., відома з натрунного напису О., а також з інших джерел. Щоправда, Т. Кемпа зазначає, що О. помер 21 серпня. Згідно з тестаментом, О. заповідав поховати себе в Ярославській колегіаті. *Костелу фарному в Острозі* князь дарував с. Мощаницю в Острозькому повіті. Люблінським кармелітам заповідалося 2 тис. злотих, ярославським єзуїтам – 1 тис. тощо. Для православних церков підтверджувалися всі права, на які буде показано відповідний документ. Тестаментом надавалися суми грошей та маєтності для слуг. День поховання О. призначався родиною на 29 жовтня 1619 року. Покладено князя в Ярославській колегіаті у фамільному склепі. (За Ю. Вольффом, О. поховано 4 травня 1620 року в Тарнові.) Жалобну месу відправив уніатський перемисьльський єпископ Атаназій Крупецький; промову виголосив ректор Ярославського колегіуму Миколай Цировський. “Короткою тренодією” прощалися з князем учні ярославської школи. На дубовій труні О. знаходилася срібна позолочена табличка, текст напису з якої відомий за візитацією біскупа Вацлава Сераковського від 1755 р.: “Janussius Paulus dux in Ostrog, Comes in Tarnov, Capitaneus Pereaslavensis, genere clarissimus, virtute ornatissimus, moribus et literis cultissimus, marte invictissimus dum pro patria arma ciet, ipso aetatis flore et rerum gerendarum cursu medio immatura morte peremptus vivis exessit Lublini Anno Xti 1619, aetatis 21. 6 Augusti hora 14 haec depositus in urna vivit Deo”. На втраченому надгробку Анни Костчанки Острозької в Ярославському єзуїтському костелі про О. та його брата говорено як про “великі, але нетривалі (“krótko trwałe”) вітчизни надії”.

Джерела: ЛННБУС. – ВР. – Ф.: Радзими́нських, 181/VI, 4 (ч. 2). – Арк. 4 зв. – 6 зв.; ЦДІАУК.

– Ф. 256. – Оп. 1. – Спр. 80. – Арк. 5-8; Спр. 98. – Арк. 5; Спр. 1911. – Арк. 3 – 3 зв.; Там само. – Ф. 2227. – Оп. 1. – Спр. 710. – Арк. 13 зв.; Архив Юго-Западной России. – Киев, 1876. – Ч. 6. – Т. 1. – С. 383-387, 390-393, 417-419; Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. – Київ, 1971. – С. 134; Описание документов Архива западно-русских униатских митрополитов. 1470–1700. – С.-Петербург, 1907. – Т. I. – С. 123; Описание документов Архива западно-русских униатских митрополитов. 1701 – 1839. – С.-Петербург, 1907. – Т. 2. – С. 209-210, 228, 239; Селянський рух на Україні 1569-1647 рр.: Зб. док. і матеріалів / Упор. Г. В. Боряк та ін. – Київ, 1993. – С. 142, 432-433, 435, 441-442; AGAD. – Archiwum Potockich z Łańcuta. – Sygn. 1544. – S. 1-2; Ibidem. – Archiwum Radziwiłłów. – Dz. V. – Sygn. 433; sygn. 11077. – S. 88, 90, 92, 94; sygn. 11077 (a). – S. 1; sygn. 11084. – S. 1, 4, 6; Ibidem. – Archiwum Zamojskich. – Sygn. 2901. – S. 29, 35-36, 38, 43, 54; Archiwum Państwowe w Krakowie. Archiwum Sanguszków. Rękopisy. – Sygn. 1031. – S. 123, 130, 132-136, 137-138; Bohomolec F., ks. Życie Jerzego Ossolińskiego, kanclerza wielkiego koronnego, lubelskiego, lubomskiego, lubaczowskiego, bogusławskiego, brodnickiego, ryckiego, derpskiego, adzielskiego, stanisławowskiego i bydgoskiego starosty / Wyd. K. Z. Turowski. – Kraków, 1860. – S. 81-82; Kronika parafii Ostrojskiej. [Rok Pański 1619] Śmierć i testament X. Janusza. Testament X. Janusza / Opr. T. Wychowaneć // Воляння з Волині=Wołanie z Wołynia. – 2000. – Nr. 1 (32). – Styczeń-Luty. – S. 44-47; Kus J. Testament księcia Janusza Pawła Ostrojskiego z 1619 r. // Muzeum w Jarosławiu. Zeszyty muzealne. – Jarosław, 1998. – S. 19-21, 116-119; Latopisiec albo kroniczka Joachima Jerlicza / Wyd. K. Wł. Wójcicki. – Warszawa, 1853. – Т. I. – S. 33; Źródła dziejowe. – Warszawa, 1894. – Т. 21. – S. 106, 145 і in; Żurkowski S. Żywot Tomasza Zamojskiego, kanclerza w. kor. / Wyd. A. Batowski. – Lwów, 1860. – S. 36.

Література: Викторовский П. Г. Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия в конце XVI и в XVII вв. – К., 1912. – Вып. 1. – С. 40-44; Вихованець Т. Джерела до біографії Костянтина і Януша Олександровичів Острозьких в Головному архіві давніх актів у Варшаві // Записки Наукового товариства ім. О. Оглоблина. – Острог, 2002. – Т. I. – С. 13-18; Його ж. “Казання” Якуба Собеського при похованні Анни Костчанки Острозької // Записки Наукового товариства ім. О. Оглоблина. – Острог, 2003. – Вып. 2. – С. 91; Його ж. Костянтин і Януш Олександровичі Острозькі // Studia historica res gestas Ostrogiae illustrantia. – Острог, 2001. –

Vol. 2. – Острог, 2001; Його ж. Остання чоловіча генерація Острозьких: князі Олександровичі // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Біла Церква, 2001. – С. 33-48; Войтович Л. Князі Острозькі: спроба відтворення генеалогії династії // Наукові записки. Серія “Історичні науки”. – Острог, 2008. – Вып. 13. – С. 54; Його ж. Родина князів Острозьких // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1996. – Т. 241: Праці комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 367; Ворончук І. Родина князів Острозьких у публічному житті польсько-литовської держави // Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / Переклад, упорядкування і передмова І. Ворончук. – Київ – Старокостянтинів, 2001. – С. 47-50; Грушевський М. С. Історія української літератури. – Київ, 1995. – Т. 6. – Ч. 2. – С. 605-610; Довбищенко М. В. Волинська шляхта у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. – Київ, 2008. – С. 324-325, 358-360; Ковальський Н. П. Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения. – Днепропетровск, 1975. – Вып. 2. – С. 113-137; Кулаковський П. Епізод з історії клієнтури князів Острозьких // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – 2003-2004. – Т. 2-3. – С. 58-59; Його ж. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569 – 1673 рр. Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій. – Острог; Львів, 2002. – С. 163; Максимович М. А. Письма о князьях Острожских (К графине А. Д. Блудовой) // Собрание сочинений. – Київ, 1876. – Т. 1: Отдел исторический. – С. 191-192; Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – Київ, 2002. – С. 23, 55-56, 251-252, 262, 284; Її ж. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – Київ, 2008. – С. 98, 308; Długosz J. Podział latyfundiów Ostrojskich w roku 1621 // Acta universitatis Wratislaviensis: Historia XVI. – Wrocław, 1969. – № 108. – S. 4-5; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga: Materiały do historii Wołynia. – Warszawa – Kraków, 1913. – S. 44-48; Kempa T. Dzieje rodu Ostrojskich. – Toruń, 2002. – S. 133-134; Ejusdem. Konstanty Wasyl Ostrojski (ok. 1524/1525-1608), wojewoda kijowski, marszałek ziemi Wołyńskiej. – Toruń, 1997. – S. 187; Kowalska H. Ostrojski Aleksander // Polski słownik biograficzny (PSB). – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1979. – Т. 24. – S. 480; Ejusdem. Ostrojska z Kostków Anna // PSB.

– Т. 24. – С. 478-479; Kus J. “Wielkie, ale krótko trwale oyczyzny nadzieie...” Adam Konstanty i Janusz Paweł księżęta Ostrogscy, wojewodzice wołyńscy // Muzeum w Jarosławiu. Zeszyty muzealne. – Jarosław, 1998. – S. 7-21; Litwin H. Napływ szlachty polskiej na Ukrainę 1569 – 1648. – Warszawa, 2000. – S. 52; Łódź-Czarniecki K. Herbarz Polski podług Niesieckiego, treściwie ułożony i wypisami z późniejszych autorów, z różnych akt grodzkich i ziemskich, z ksiąg i akt kościelnych oraz z dokumentów familijnych powiększony i wydany. – Gniezno, 1881-1882. – Т. 2. – S. 267; Niesiecki K. Herbarz Polski. – Lipsk, 1841. – Т. 7. – S. 189; Ejusdem. Korona Polska przy złotey wolności. – Lwów, 1740. – Т. 3. – S. 519; Rychlik I. Kolegiata Wszystkich Świętych w Jarosławiu. – Jarosław, 1893. – S. 35-36; Stecki T. J. Z boru i stepu. Obrazy i pamiątki. – Kraków, 1888. – S. 19; Uruski S., Kosiński A., Włodarski A. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. – Warszawa, 1916. – Т. 13. – S. 77; Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 358; Załęski S. Jezuici w Polsce. – Kraków, 1905. – Т. 4. – Cz. I. – S. 161-162; Ejusdem. Jezuici w Polsce. W skróceniu, 5 tomów w jednym, z dwoma mapami. – Kraków, 1908. – S. 160.

Тарас Вихованець

Острозькі, князівський рід

Документальних джерел, які дали б змогу простежити діяльність родини О., збереглося недостатньо. Переважно вони стосуються пізніших часів – XVI та XVII століть. Дискусійним залишається питання щодо походження цього князівського роду.

За часів князя *В.-К. Острозького* спостерігалось намагання утвердити думку, що цей рід веде свій початок від Рюриковичів. Зокрема, така думка була висловлена в панегіричній поемі придворного поета князя *В.-К. Острозького Симона Пекаліда “Про Острозьку війну...”* (1600). У цьому творі навіть вміщена своєрідна міфопоетична генеалогія цього роду.

О. як продовжувачів справи Рюриковичів розглядав автор ще однієї латиномовної поеми “Дніпрові камени” (1618), який, імовірно,

був людиною, наближеною до князів Заславських, що знаходилися в близьких родинних стосунках з О.

Захарія Копистенський в апології “Про пресвітлого та преславного Василя, князя Острозького, воєводу Київського”, що ввійшла до його полемічного твору “*Палінодія*”, проводить думку, що цей рід веде свій початок від Володимира Святославовича і Данила Романовича. О. як потомки князя Данила представлені в “Хроніці” Феодосія Софоновича – одному з найвизначніших джерел та пам’яток української історіографії другої половини XVII століття.

Показово, що нащадками Рюриковичів О. вважали також польські хроністи М. Стрийковський (через князів Данила Романовича та рід Друцьких), О. Гваньїні і Б. Папроцький. Такий погляд був загальнопоширеним наприкінці XVI – на початку XVII ст., про що свідчив австрійський дипломат Е. Лясота у 1594 році.

Про О., як нащадків Рюриковичів, писали також українські й польські історики XIX століття. Зокрема, *М. Максимович* у своїх “Листах про князів Острозьких до графині А. Д. Блудової” відстоював думку, що цей рід веде свій початок від князів Пінських та Турівських, які мали предками Володимира Святого й Данила Романовича. Цю версію підтримували польські історики Ю. Вольф, О. Яблонський, О. Галецький. Проте існували й інші міркування щодо походження О. Так, польський дослідник Ю. Пузина, використовуючи деякі писемні пам’ятки, висловив думку, ніби цей рід започаткований був сином великого литовського князя Гедиміна – Наримунтом, котрий заволодів у 1316-1317 рр. Пінськом і Туровим. Таку версію підтримала українська дослідниця Н. Яковенко. Були й фантастичні версії, що О. походять від якоїсь “бічної лінії” Рюриковичів, представники якої прибули на Русь із півночі разом з Рюриком; що їхній рід був започаткований простими волинськими боярами.